

Metsän suojassa: poliittisen antropologian ja geopolitiikan näkökulma

Jussi Raumolin

SUMMARY: UNDER THE SHELTER OF FORESTS: SOME THOUGHTS ABOUT POLITICAL ANTHROPOLOGY AND THE GEOPOLITICS OF FORESTS

Raumolin, J. 1987. Metsän suojassa: poliittisen antropologian ja geopolitiikan näkökulma. Summary: Under the shelter of forests: some thoughts about political anthropology and the geopolitics of forests. *Silva Fennica* 21(4): 342–350.

Metsien poliittisesta antropologiasta ja geopolitiikasta on vähän tutkimuksia. Poliittisen maantieteen ja geopolitiikan uranuurtajia olivat Ratzel ja Mackinder. Tässä artikkelissa tarkastellaan metsien merkitystä Euroopan geopolitiikassa, vallankeskiytyksen esteenä ja sissisodankäynnin edistäjänä. Artikkelissa esitetään, että metsän suoja on ollut perustava tekijä Suomen kansan historiassa ja sillä on myös ollut tärkeä merkitys itsenäisen Suomen maanpuolustuksessa. Nykyisin voimaperäinen metsätalous avohakkuineen ja metsäteineen sekä havaintotekniikan kehitys ovat vähentäneet metsien tarjoamia suojautumismahdollisuuksia sissisodankäynnissä.

Only a few studies exist concerning the political anthropology and geopolitics of forests. The role of forests in European geopolitics and their role in restraining concentration of power and promoting guerilla warfare is examined. The shelter of forest cover has been a fundamental factor for the formation of the Finnish people and it has also played an important role in the defence of independent Finland. Clearcuttings, forest roads and modern reconnaissance technology have recently diminished the protective shelter of forests.

Keywords: Power, state formation, geopolitics, guerilla warfare, forest warfare ODC 907.8+902+907.3

Author's address: Majavatie 11 E 68, SF-00800 Helsinki, Finland.

Johdanto

Metsien vaikutusta poliittiseen organisointumiseen, valtioiden syntyyn ja valtioiden kohtaloihin on käsitelty tieteellisessä kirjallisuudessa varsin niukalti verrattuna moniin muihin metsiin liittyviin aihepiireihin. Poliittisen antropologian ja geopolitiikan klassikot saksalainen Friedrich Ratzel ja englantilainen Halford J. Mackinder loivat kuitenkin hyvän perustan tällaisille tutkimuksille viime vuosisadan loppupuolella ja tämän vuosisadan alussa julkaisemissaan tutkimuksissa.

Metsien kulttuurimaantiede sanan laajassa merkityksessä, jonka piiriin sulkisin yllämainittujen aihepiirien käsittelyn, on jäänyt varsin kehittymättömäksi varsinkin viime maailmansotien jälkeen. En tunne yhtään aihepiiristä julkaistua yleistöä. Poliittiseen organisointumiseen ja valtionmuodostukseen liittyviä ongelmia on viime aikoina lähinnä sivuttu kaskeamista käsittelevissä kulttuuriantropologisissa tutkimuksissa.

Kysymys metsän suojasta liittyy tavallaan laajempiin "sodan ekologiaa" käsitteleviin kysymyksenasetteluihin kuten siihen, miten

elinympäristö vaikuttaa sodankäyntiin ja miten sodankäynti vaikuttaa elinympäristöön. Harrastin tähän aihepiiriin liittyvää tutkimusta lähinnä viime vuosikymmenellä. Tällä vuosikymmenellä olen tutkinut mm. metsien vaikutusta kehitykseen. Tämä tutkielma pyrkii liittämään näitä molempia näkökulmia toisiinsa (Raumolin 1973, 1986a).

Metsän suojalla tarkoitetaan tässä tutkielmassa erityisesti metsäpeitteiden tarjoamaa suojaa sotatoimissa ja metsien käyttöä piilopaikkoina. Metsän suojalla käsitetään myös metsän toimimista vallankeskittämispyrkimyksen esteenä. Lisäksi metsä on tarjonnut raaka-ainetta linnoitusten varustuksiin, sotalaivastojen rakentamiseen ja kriisiajan talouden ylläpitoon.

Vaikka tutkielmassa tullaan viittaamaan metsien kätkeissä sijaitseviin piilopirtteihin, siinä pyritään välttämään metsäkeskustelua niin usein vaivaavia ajatuksen piilopirttejä. Itse asiassa geopolittinen ajattelija tarvitsee metsien yläpuolella leijuvan hukan silmiä tai kotkan katsetta.

Metsät ja geopolitiikan perusteet

Poliittisen maantieteen perustajan Friedrich Ratzelin mukaan aukeat paikat kuten arot ja meret olivat menneinä aikoina luovien historiallisten kansojen toimintaympäristöjä. Sen sijaan metsät olivat heikkojen ja jälkeenjääneiden kansojen lymykojia. Tyypillistä metsäseuduille olivat heikot kulkuyhteydet, harva asutus ja valtioyksiköiden puuttuminen. Laajat asumattomat metsäalueet muodostivat raja-alueita, niin sanottuja "no man's land" alkukantaisten heimojen välille (Ratzel 1897, Marek 1912).

Halford J. Mackinder pyrki luomaan tutkimuksissaan erityisesti Euraasian mantereiden geopolitiikan perustoja. Hän totesi mm., etteivät aron ratsastajakansat olleet pystyneet tunkeutumaan pysyvästi pohjoiselle havumetsävyöhykkeelle. Mongolien hyökkäys pysähtyi esim. havumetsävyöhykkeeseen ja Pohjois-Venäjä säästyi valloituksilta (Mackinder 1904, 1919).

Mackinderiläisestä näkökulmasta voidaan todeta, että roomalaisvalloitus pysähtyi Germanian tiheisiin metsiin ja Kaarle Martelilla



Kuva 1. Aron ratsastajakansojen hyökkäykset pysähtyivät havumetsävyöhykkeeseen. Mackinderin kartta vuodelta 1904.

Fig. 1. Forests were a barrier to attacks from steppe peoples. A map from Mackinder (1904).

oli apunaan keskiaikaisen Euroopan metsävaltaisuus hänen torjuessaan Keski-Euroopan pyrkivät arabimeijit. Metsät ovat yleensäkin olleet merkittävä tekijä Euroopan geopolitiikassa.

Teollistuminen ei poistanut metsien merkitystä sodankäynnissä muualla kuin abstraktisiin teorioihin nojautuvien teoreetikkojen mielissä. Vielä viime maailmansodan aikana eivät saksalaiset panssarikiilat päässeet todella pureutumaan syvälle metsäiselle Pohjois-Venäjälle. Kylmä ja luminen pohjoisen havumetsävyöhykkeen talvi asetti sotakoneistolle myös omat rajoitteensa. Ei liene sattuma, että saksalaisen sotilaallissavvytteisen geopolitiikan hahmottaja kenraali Karl Haushofer vastusti Natsi-Saksan hyökkäystä Venäjälle. Hänellä oli kokemusta itärintaman ongelmista jo edellisen suursodan ajoilta.

Metsät ja merivallat

Merivaltojen menestys on ollut luonnollisesti riippuvainen laivanrakennuspuun tur-

vatusta saannista esiteollisena aikana. Libanonin seetripuut olivat Välimeren itäpäähän imperiumien tavoittelemissa aarteita vuositu-
hansien ajan. Egyptiläisistä faaraoista turkkilaisiin sulttaaneihin asti hallitsijat pyrkivät saattamaan alamaisekseen näitä puita (Mikesell 1969).

Keskiajan arabivaltioilla oli vaikeuksia ylläpitää laajaa laivastoa Välimerellä sen hallinnassa olevien alueiden metsäpeitteen niukuuden vuoksi. Laivanrakennuspuuta rahdattiin Egyptiin mm. Dalmatiasta Adrianmeren rannikolta asti (Lombard 1971).

Länsi-Euroopan metsärikkauksien vuoksi länsieurooppalaisilla oli selvä etulyöntiasema arabeihin nähden laivaston kehittämisessä. Länsi-Euroopan voimakas väestönkasvu ja taloudellinen kehitys kuluttivat puuvaroja kuitenkin niin runsaasti, että jo 1600-luvulla merten herruutta tavoittelevat Englanti ja Alankomaat joutuivat turvautumaan laivanrakennuspuun ja tarvikkeiden tuontiin Itämeren piiristä. Itämeren maiden puuvaroista alkoi tulla geopolittisen kilpailun kohde ja sotalaivaston tuli kyetä myös pitämään kuljetusreitit auki tilanteessa kuin tilanteessa (Albion 1926).

Napoleonin sotien synnyttämän Itämeren saartotilanteen pelästyttämä Englanti päätti turvautua puutavaran tuontiin omista Atlantin takaisista siirtomaistaan viime vuosisadan alussa. Se ei enää luottanut Tanskan salmien aukipysymiseen kriisitilanteissa. Tällä oli merkittävä vaikutus mm. Kanadan kehitykseen. Englannin puolustus nojasi jatkuvasti laivaston muodostamiin puuvallituksiin (Politt 1971/1972).

Teollistumisen aikana on metsien merkitys laivanrakennuksessa hävinnyt olemattomiin, mutta runsaat metsävarat ovat tarjonneet mahdollisuuksia korvata sotien aikana fossiilisten polttoaineiden tuontia ja synnyttää puupohjaisten korvikkeiden tuotantoa. Eri-tyisesti Saksassa on pyritty valjastamaan metsävaroja näihin tarkoituksiin tällä vuosisadalla (Glesinger 1949, Rubner 1985).

Metsät ja vallan keskittämisen vaikeudet

Kuten jo Friedrich Ratzel totesi, metsäläiset eli metsien asukit ovat olleet huonoja val-

lankeskittäjiä ja valtionmuodostajia. Metsän keskellä eläville pyytäjille ja kaskeajille on ollut ominaista liikkuvuus, mikä vaikeuttaa keskitettyjen valtaorganisaatioiden muodostamista. Heikot kulkuyhteydet vaikuttavat samansuuntaisesti. Lisäksi kapea väestöpohja on ollut vähemmän suotuisa valtion muodostukselle.

Kun metsien asukit olivat Ratzelin mielestä saamattomia, nykyisen poliittisen antropologian näkökulmasta ns. kehittymättömyys on saattanut kätkeä itseensä myös viisauden siemeniä. Liikkuvuuden ylläpitäminen saattaa olla harkinnanvaraista, sillä valtion koura pääsee paljon helpommin kiinni paikalleen asettuneeseen peltoviljelijään kuin esim. kaskeajaan (Dumond 1961, Stauder 1972, Raumolin 1986c).

Laajojen metsäalueiden läheisyydessä eläneet ja paikalleen asettuneet viljelijät ovat myös käyttäneet metsiä turvapaikkoina rakentamalla niihin suojavarustuksia ja piilopirttejä. Maanviljelijöistä on kuitenkin useimmiten tullut ajan myötä jatkuvan pelonraivauksen johdosta jonkinlaisia itsensä-paljastajia, kun metsien suojan häviäminen on altistanut heitä ulkopuolisille hyökkäyksille (Raumolin 1974).

Suurten sivistyskeskusten vetovoima saattaa johtaa metsien asukkeja myös turvallisuutta heikentävään matkimiseen. Keltit omaksuivat esim. aikoinaan Välimeren imperiumeilta kaksipyöräisten sotavaunujen käytön, mutta näitä ei voinut käyttää kuin aukeilla paikoilla. Roomalaisella sotakoneistolla oli puolestaan selvä etulyöntiasema aukeilla kentillä tapahtuvassa taistelussa. Germaanit sen sijaan pysyivät kunnan metsäläisinä metsien suojissa varsin pitkään (Piggot 1965).

Menneen ajan asevoimien liikkuvan perusyksikön ratsuväen on ollut aina vaikea suorittaa laajoja sotatoimia tiheillä metsäseuduilla. Pelkät rehunsaantivaikeudet ovat asettaneet rajansa sotatoimille. Aron uljaiden ratsujen sijasta on metsäalueille jouduttu kehittämään omat pienemmät ja sisukkaammat hevostyyppinsä (McNeill 1963, Harmand 1973).

Koska suuret kulkutaudit levisivät menneinä aikoina yleensä kauppateiden ja sotajoukkojen vanavedessä ja iskivät halukkaasti väestökeskittyymiin, Euraasian metsäalueiden kansat selvisivät helpommin näistä taudeista kuin sivistyksen keskukset. Näillä kansoilla oli sitä paitsi tuntuma mantereiden tautikan-

taan toisin kuin helposti haavoittuvilla Euraasian ulkopuolisilla alkuasukkailla (McNeill 1976).

Yleensä metsien keskellä eläviä talonpoikia on ollut vaikeampi alistaa nöyrään alamaisuuteen kuin tasankojen ja jokilaaksojen viljelijöitä. Euroopassa talonpoikaisvapaudet säilyivät parhaiten metsäisessä Pohjois-Euroopassa ja myöskin Pohjois-Venäjällä ja Siperiassa on talonpoikien riippumattomuus ollut suurempi kuin Etelä-Venäjällä.

Kun ranskalaiset yrittivät siirtää aatelista suurtilavaltaista järjestelmänsä Amerikassa St Lawrence-joen varrella sijaitsevaan siirtomaahansa 1600- ja 1700-luvuilla, suurten metsien ääreen syntyi paljon avoimempi ja tasa-arvoisempi yhteiskunta kuin emämaassa. Monet nuorukaiset ryhtyivät metsissä samoileviksi turkiskauppiiksi (Hamelin & Provencher 1983).

Metsät sissisodan kehtona

Metsäiset vuoret ja suoalueet sekä laajat metsäalueet ovat olleet valloittajia vastustavien sissiliikkeiden pesäpaikkoja muinaisista ajoista alkaen. Metsäsisit ovat väijyneet ja piileskelleet metsissä ruhtinaiden ja keisarien armeijoiden tavoittamattomissa. Kiinalainen 500-luvulla ennen länsimaisen ajanlaskun alkua elänyt sotateoreetikko Sun Tzu asettikin kovat vaatimukset sotapäällikölle:

”Se joka ei tunne naapurivaltioiden aikeita ei kykene solmimaan oikea-aikaisia liittosuhteita; se joka ei tunne maantieteellisiä olosuhteita kuten vuoristoja, metsiä, vaikeita kulkupaikkoja, ja suoalueita ei pysty johtamaan kunnolla sotajoukkoa; se joka ei turvaudu paikallisiin oppaisiin ei voi saavuttaa maastoetuja. Mikäli sotapäällikkö laiminlyö yhdenkään näistä sotatoimien perustekijöistä, hän ei ole pätevä johtamaan hallitsijan sotajoukkoa” (Sun Tzu 1972, 187).

Eräs esimerkki tällaisesta sissisodankäynnistä on Chilen metsäisissä eteläosissa eläneiden araukaani-intiaanien vastustuskyky.

Mahtava Inka-valtio kukistui nopeasti, kun espanjalaiset valloittajat marssivat sen hermokeskukseen Cuzcoon. Sen sijaan alkukantaista taloutta harjoittaneet araukaanit, joilla ei ollut keskitettyä poliittista organisaatiota, pystyivät käymään tehokasta sissisotaa espanjalaisia vastaan aina 1700-luvulle asti. Espanjalaisten toimintakyky ei ollut parhaimmillaan metsäisessä ympäristössä (Padden 1957).

Valloittajat ovat saattaneet turvautua ekologiseen sodankäyntiin kuten metsien hävittämiseen tuhotakseen sissien pesäpaikkoja. Englantilaiset valloittajat esim. hakkasivat Irlannin metsikköjä 1500-luvulla hävittääkseen väijytysmahdollisuuksia ja tehdäkseen tilaa ratsujoukkojen toiminnalle (McCracken 1959).

Paitsi kansallista puolustustaistelua käyvät sissit myös muut lainsuojattomat ovat käyttäneet metsiä turvapaikkanaan. Uskonnolliset vähemmistöt ja rosvot ovat lymyneet metsien kätköissä kuten Libanonin vuoristometsissä.

Metsien merkitys sissisodan kehtona ei ole poistunut teollistumisen myötä. Niinpä ranskalaisen vastarintaliikkeen taistelijan nimitys ”Le maquisard” viime maailmansodan aikana oli metsäistä alkuperää. Viime maailmansodan aikana käytiin monimuotoista sissisotaa niin pohjoisen havumetsävyöhykkeen kuin tropiikin metsissä.

Maailmansodan jälkeen etenkin Kaakkois-Aasiasta muodostui jatkuvan metsäsisisodankäynnin näyttämö. Uudenaikainen sotateknologia on kärsinyt haaksirikkoja paikallisia metsäsissejä vastaan. Amerikkalaiset harjoittivat Vietnamin sodan aikana myös ekologista sodankäyntiä levittämällä kasvillisuutta tuhoavia myrkköjä ja raivaamalla raskailla koneilla metsäalueita aukioiksi (Westing 1980).

Uudenaikaisen strategisen ajattelun perustajana pidetty saksalainen teoreetikko Karl von Clausewitz ei juuri kiinnittänyt huomiota metsäisiin maastoihin strategisissa hahmotelmassaan. Hänen seuraajansa niin Saksassa kuin Yhdysvalloissa ovat joutuneet kokemaan, ettei metsäinen maasto välttämättä tottele uudenaikaisten sotateoreetikkojen ja aseiden logiikkaa. Vaikuttaa siltä, että ikivanhat Sun Tzun opit ovat olleet käyttökelpoisempia oikullisissa maasto-olosuhteissa (van Clausewitz 1952).

Näkökulma metsäsuomalaisten historiaan

Metsäläiskansoja käsitelleen Friedrich Ratzelin ja Euraasian geopolitiikan perusteita luoneen Halford J. Mackinderin kirjoitukset asettivat omalla tavallaan metahistoriallisia puitteita metsäsuomalaisten ja Suomenniemen aseman kehitykselle. Mongolivalloitusten pysäytyminen pohjoiseen havumetsävyöhykkeeseen esim. heikensi perinteistä valtiomahtia Venäjällä ja siirsi Venäjän valtiollisen painopisteen kohti pohjoista ja Suomenlahtea. Pietarin perustaminen Suomenlahden perukkaan oli eräs looginen seuraus tästä siirtymästä.

Ratzelin mukaan metsäläiskansoille on tyypillistä näkökulmien rajoittuneisuus, eikä Suomessa ole liiemmin luettu poliittisen maantieteen ja geopolitiikan avaintekijäpuhumattakaan niiden tulkitsemisestä metsäisestä näkökulmasta käsin. Suomalaisen poliittisen maantieteen perustajalla Väinö Voionmaalla oli kyllä tämän suuntaisia pyrkimyksiä tämän vuosisadan alussa, mutta hän ei kyennyt johdonmukaisesti jäsentämään ajatuksiaan (Voionmaa 1903, 1919, Raumolin 1987).

Länsi-Euroopan merimahtien kilpailu Itämeren piirin laivanrakennustarvikkeista oli eräs Suomen taloudellisen kehityksen perustekijä 1600- ja 1700-luvuilla. Pohjanmaan nousukausi oli puolestaan tämän kehityksen paikallinen heijastuma.

On ilmeistä, ettei Suomenniemellä eläneillä suomalaisten esi-isillä sen paremmin kuin Venäjällä eläneillä suomalais-ugrilaisilla kansoilla ollut suurempia valtionmuodostamispyrkimyksiä esihistoriallisena aikana. Pyynti, kaskeaminen ja liikkuva elämäntapa oli heille tyypillistä. Kaskeaminen ja liikkuva elämäntapa tarjosi mahdollisuuksia väistää kruunun kouraa vielä Ruotsin vallan ajan alkupuolen Sisä-Suomessa. Moni siirtyi mielellään saloille ja teille tietymättömille ja kruunu pyrki hyödyntämään näitä pyrkimyksiä lupaamalla vapautuksia sotaväenotoista ja verotuksesta maanvaltaajille. Metsällä on ollut tietty vapauden kaiku Suomessa (Raumolin 1981).

Metsäinen Suomenniemi on suojellut suomalaisia valloittajilta esihistorian hämärydestä alkaen. Esimerkiksi ensimmäisinä maanviljelijöinä pidetyt vasarakirveskulttuurin maihinnoisijat eivät edenneet Varsinais-

Suomesta kuusikkoiseen sisämaahan (Huurre 1979).

Viikinkiaikana Uudenmaan metsiköt lienevät toimineet asumattomana ei kenenkään maana hämäläisten ja idäntietään rannikkoa pitkin kulkeneiden viikinkien välillä. Sisämaahan tunkeutujia paettiin piilopirtteihin ja maahantunkeutujat saivat sopivan tilaisuuden tullen suomalaisten metsäsissien nuolia ja keihäitä niskaansa.

Myös Suomen saaristo on ollut kulkijalle vaarallinen paikka muutenkin kuin salakavaliin karikkojen johdosta. Turvallisesta purjehduksesta huolta kantanut esivalta onkin hakkauttanut ulkosaaria kaljuiksi suojan poistamiseksi merirosvoilta.

Ruotsin vallan aikana upseeriston mielissä kilvoittelivat keskieurooppalaisen avomaaston taktiset kuviot ja suomalaisen metsämaaston epäsovinnaiset maisemat. Niinpä Kaarle Armfelt kävi v. 1714 keskieurooppalaisten esikuvien mukaan taistelun Napuen aukeilla ja kärsi musertavan tappion. Toisaalta Yrjö Mauno Sprengtporten kehitteli metsäsodankäynnin taktiikkaa 1700-luvun loppupuolella (Mikola 1962).

Suomalaiset talonpojat kävivät omasta puolestaan v. 1808 etenkin Itä-Suomessa varsin tehokasta sissisodankäyntiä venäläisiä maahantunkeutujia vastaan. Jos upseeristo halusikin seurata ulkomaisia ajatusmuotoja, talonpoikaisto pitäytyi vanhassa ja koetussa metsäsuomalaisessa sodankäynnissä (Persson 1986).

Metsät itsenäisen Suomen turvana

Metsäsektori on ollut itsenäisen Suomen taloudellisen menestyksen ja yhteiskunnallisen integraation selkäranka. Kaskeamisen väistyminen ja kestävä metsätalouden periaatteeseen nojautuvan metsänhoidon omaksuminen johtivat vähitellen maan metsien uudelleentihentymiseen maailmansotien välisenä aikana (Raumolin 1984).

Itsenäisen Suomen sotaväen perustaminen nojautui saksalaisiin esikuviiin ja upseeristo luki saksalaisia sotateoreetikkoja. Hieman kärjistäen voisi sanoa, että saksalaisten sotateoreetikkojen oppien johdonmukainen soveltaminen käytäntöön Suomessa olisi edellyttänyt mahtavien avohakkuiden ja raivaustöi-



Kuva 2. Suomalaiset käyttivät tehokkaasti hyväkseen metsän suojaa toisessa maailmansodassa. Kuva rintamalta vuonna 1941.

Fig. 2. The Finnish army effectively used forests in the Second World War. A photo from the front in 1941.

den suorittamista, jotta maasto olisi saatu muistuttamaan lähemmin keskieurooppalaisia taistelulenttiä.

Vasta 1930-luvulla upseeriston keskuuteen alkoi levitä omintakeisia ajatuksia Suomen metsäiseen ja soiseen maastoon soveltuvan puolustustaktiikan luomisesta. Oivallettiin mm. se, että suomalaisessa maastossa kannatti kulkea ennemmin jonossa kuin rivissä (Halsti 1973).

Talvisodassa toisiaan tukevat maantieteelliset tekijät ja yhteiskuntarakenne muodostivat suomalaisen puolustuksen selkärangan. Metsätöihin lumisessa metsässä tottunut talonpoikaissäestö ja uudenaikaiselle koneellistetulle armeijalle huonosti sopiva metsäinen maasto korvasivat aseistuksen puutteita. Myöskin upseeristo oli oppinut tuntemaan suomalaisten maaston käyttömahdollisuuksia.

Jatkosodan aikana kävi ilmi, etteivät suomalaiset olleet parhaimmillaan taisteltaessa

avomaastossa tai kaupunkiolosuhteissa. Sen sijaan saksalaiset joukot menestyivät heikosti Pohjois-Suomen korpisodankäynnissä. Saksassa tapahtunut vähittäinen siirtymä luonnonmetsistä "Waldeista" kulttuurimetsiin "Forsteihin" oli hävittänyt kyvyn liikkua villissä luonnossa.

Viime sotien jälkeen Suomessa omaksuttu politiikka pyrki valjastamaan syrjäseutujen luonnonvarat hyötykäyttöön ja tieverkostoa kehitettiin tämän päämäärän saavuttamiseksi. Toisaalta metsätöiden koneellistuminen mahdollisti laajojen aukkohakkuiden käyttöönoton. Puolustuspolitiikka pyrki sopeutumaan asetekniikan kehitykseen ja määrärahojen niukkuuteen omaksumalla eräänlaisen "köyhän miehen ratkaisun": Suomessa siirryttiin maan rajoilla tapahtuvasta puolustuksesta maan sisällä tapahtuvaan alueelliseen puolustusjärjestelmään, johon kuului tärkeänä osana metsäsissisodan käynti (Särkiö & Hägglund 1975).

Samaan aikaan kun kuusikymmenluvulla siirryttiin alueelliseen puolustusjärjestelmään tapahtui siirtyminen voimaperäiseen ja koneellistettuun metsätalouteen. Eräs voimaperäisen ja koneellistetun metsätalouden siirtymisen perusedellytyksiä oli yleensä tieverkoston kehittäminen ja erityisesti tiheän metsätieverkoston rakentaminen. Metsätieverkoston tuli lisäksi kestää raskasta kalustoa. Metsätalouden koneellistaminen vaikutti omalta osaltaan 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa tapahtuneeseen maaseudun tyhjennemiseen (Raumolin 1986b).

Tämä kehitys nakersi pois edellytyksiä alueelliselta puolustusjärjestelmältä, koska Suomen alueellinen läpäisykyky lisääntyi huomattavasti tieverkoston parantumisen ja tihentymisen vuoksi ja maaseudun tyhjentyminen vähensi paikalliseen asutukseen nojautuvan puolustuksen edellytyksiä. Lisäksi avohakkuut vähensivät metsäpeitteen tarjoamaa suojaa. Samaan aikaan turvallisuuspoliittiset

ajattelijat kehittivät kokonaisvaltaisen turvallisuuspolitiikan oppeja ja metsänhoitajat osallistuivat ilman omantunnontuksia reserviupseeritoimintaan. On ilmeistä, ettei alueellisen maanpuolustuksen edellytyksiä pohdittu kokonaisvaltaisesti 1960- ja 1970-lukujen Suomessa.

Suomi ilman metsän suojaa?

Suomen ja suomalaisten menneisyys on pitkälti nojautunut metsien tarjoamaan suojaan. Kokonaan uusi tilanne on syntynyt 1960-luvulta lähtien. Ensinnäkin pohjoisen havumetsävyöhykkeen metsäntuotteiden viejämäiden perinteinen etelyöntiasema on murtunut ja suomalainen metsäteollisuus on joutunut uusien vakavien haasteiden eteen. Toiseksi metsätalouden voimaperäistyminen ja koneellistuminen on vähentänyt suomalaisen

metsän tarjoamaa suojaa. Kolmanneksi ase-tekniikan kehitys on synnyttänyt uusia havaintotekniikkoja, jotka vähentävät metsäpeitteen tarjoamia piileskelymahdollisuuksia. Neljänneksi hapan laskeuma ja muut ilmakehän häiriöt ovat alkaneet näivertää ilmasta käsin Suomen metsäpeitettä.

Suomessa puhutaan nykyään paljon siirtymisestä uuteen tietoyhteiskuntaan ja "city-Suomeen", jotka asetetaan metsään nojautuvan Suomen ja suomalaisuuden vastakohtiksi. Monet kysymykset kuten millainen on "uuden uljaan Suomen" taloudellinen perusta, kansallinen identiteetti ja puolustuskyky ovat varsin avoimia. Ei liene sattuma, että tietoyhteiskuntaan siirtymisen innokkaat puolestapuhujat unohtavat kriisien olemassaolon. Jos siirrytään alueellisesta puolustusjärjestelmästä uudenaikaista tekniikkaa edellyttäviin puolustusratkaisuihin, koko puolustusmäärärahakysymys asettuu täysin uudelle tasolle. Suomalaiset tuntuvat olevan valmistumattomia uusien tilanteiden varalta.

Suomessa ollaan siirtymässä todella perustavanlaatuisen kulttuurimurrokseen, sillä maassa ovat kasvamassa ensimmäiset sukupolvet, jotka eivät osaa liikkua luontevasti metsässä. Kyseessä on katko vuosituhantisesa perinteessä. Sopii vain kysyä, ovatko uudet "city-suomalaiset" muuta kuin pieni marginaalinen ja suureton tuotanto- ja kulutusyksikkö, joka sulautuu vähitellen maailmankaupungin massaan ja katsoo taisteluja video-nauhalta.

Kiitän Aarne Reunala kommentteista.

Kirjallisuus

- Albion, R. G. 1926. Forests and Seapower. The Timber Problem of the Royal Navy, 1652-1862. Cambridge Mass.
- Clausewitz, C. v. 1952. Vom Kriege. 16. Auflage hrsg. von W. Halweg. Bonn.
- Dumond, D. E. 1961. Swidden agriculture and the rise of Maya Civilization. Southwestern Journal of Anthropology 17: 301-316.
- Glesinger, E. 1949. The Coming Age of Wood. New York.
- Halsti, W. H. 1973. Mies elää aikaansa. Muistelmat 1. 1905-1939. Helsinki.
- Hamelin, J. & Provencher, J. 1983. Brève histoire du Québec. Montréal.

- Harmand, J. 1973. La guerre antique de Sumer à Rome. Paris.
- Huurre, M. 1979. 9000 vuotta Suomen esihistoriaa. Helsinki.
- Lombard, M. 1971. L'Islam dans sa première grandeur. Paris.
- McCracken, E. 1959. The woodlands of Ireland circa 1600. Irish Historical Studies 11: 171-196.
- Mackinder, H. J. 1904. The geographical pivot of history. Geographical Journal 23: 421-437.
- 1919. Democratic Ideals and Reality. New York.
- McNeill, W. 1963. The Rise of the West. A History of the Human Community. Chicago.
- 1976. Plagues and Peoples. New York.
- Marek, R. 1912. Anthropogeographie des Waldes. Geographische Zeitschrift 18: 1-15.
- Mikesell, M. 1969. The deforestation of Mount Lebanon. Geographical Review 44: 1-28.
- Mikola, K. J. 1962. Metsä ja maanpuolustus. Kirjasessa Metsään mentiin. Osuuskunta Metsäliitto. Helsinki: 27-33.
- Padden, R. C. 1957. Cultural change and military resistance in Araucanian Chile, 1550-1730. Southwestern Journal of Anthropology 13: 103-121.
- Persson, A. 1886. 1808 Guerillakriget i Finland. Stockholm.
- Piggot, S. 1965. Ancient Europe from the Beginnings of Agriculture to Classical Antiquity. Edinburgh.
- Pollitt, R. L. 1971-1972. Wooden walls: English seapower and the world's forests. Journal of Forest History 15: 6-15.
- Ratzel, F. 1987. Politische Geographie. München.
- Raumolin, J. 1973. Ecological Connections of War. Esitelmä Siikarannassa 13.-14. 10. 1973 pidetyssä seminaarissa "War Science and Research". Moniste. 14 s. [Painettuna Raumolin, J.: Maailman ymmärtämisen mahdollisuuksista. Kriittisiä kirjoituksia ja tutkielmia 1970-luvulta. Paradoksi III. Helsinki 1980. s. 309-319.]
- 1974. Historian energiakriisit. Katsaus 1974 (4): 4-10.
- 1981. Väinö Voionmaa Suomen karjalaisten talouden ja yhteiskuntaolojen kehitysteoreettikkona. Julkaisussa Kelles-Viitanen, A. (toim.). Suomalaisen antropologian uranuurtajia. Suomen Antropologisen Seuran toimituksia 7. Helsinki. s. 88-140.
- 1984. Metsäsektorin vaikutus Suomen taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen. Oulun yliopisto. Pohjois-Suomen tutkimuslaitoksen julkaisuja C 51.
- 1986a. Metsäntuotteiden maailmantalous. Otavan Suuri Ensyklopedia. Täydennysosa 1. Helsinki. s. 9750-9752.
- 1986b. The Impact of Technological Change in Rural and Regional Forestry in Finland. Study prepared for the Research Programme "Development and Technical Transformation in Traditional Societies: Alternative Approaches" under the auspices of WIDER. Final version, Helsinki, December 30, 1986. Mimeo. 84 p.
- 1987a. Introduction to the Study of Swidden Cultivation. Julkaisussa: Raumolin, J. (ed.). Special Issue on Swidden Cultivation. Finnish Anthropologist 12:4 (forthcoming).
- 1987b. Väinö Voionmaa Suomen syrjäisen talouden ja yhteiskunnan kehitysjättelijana. Helsinki (tulossa).



Erkki Oksanen/METLA

Kuva 3. Suomalaisten menneisyys on pitkälti nojautunut metsän antamaan suojaan. Metsätalouden voimaperäistyminen ja metsäautotieverkon kehittyminen on vähentänyt metsän suojaa.

Fig. 3. Finnish history has been largely influenced by the protective role of forests. The intensification of forestry and forest road construction have decreased the protective value of forests.

- Rubner, H. 1985. Deutsche Forstgeschichte 1933–1945. Forstwirtschaft, Jagd und Umwelt im NS-Staat. St Katharinen.
- Stauder, J. 1972. Anarchy and ecology: political society among the Majangir. *Southwestern Journal of Anthropology* 28: 153–168.
- Sun Tzu. 1972. *L'art de la guerre*. Préface et introduction par Samuel B. Griffith. Paris.
- Särkiö, H. & Hägglund, G. 1975. *Mitä tapahtuu jos . . .* Helsinki.
- Westing, A. 1980. *Warfare in a Fragile World. Military Impact on Human Environment*. SIPRI, Stockholm.
- Wallin (Voionmaa), V. 1903. Suomi ja sen kansa. *Julkaisu: Kirchoff, A. Maa ja ihminen*. Suom. V. Wallin. Porvoo. s. 127–38.
- Voionmaa, V. 1919. *Suomen uusi asema. Historiallisia ja maantieteellisiä peruspiirteitä*. Porvoo.

Total of 37 references



Summary

Under the shelter of forests: some thoughts about political anthropology and the geopolitics of forests

Studies concerning the influence of forests on political organizations and the destinies of empires have been few compared with those concerning other forest influences. The classics of political geography and geopolitics, Friedrich Ratzel and Halford J. Mackinder, however, laid good foundations for such studies toward the end of the last century and at the beginning of this century.

The first section of this study deals with such themes as the role of forest in Eurasian geohistory, the foundations of traditional maritime empires, the role of forests as a restraint on the concentration of power and as an appropriate terrain for guerilla warfare.

In the second section of the study it is argued that the shelter given by extensive forests has been a fundamental factor in the history of Finns. The forests have protected, for instance, the Finns from alien invasions. The forests have played an important role in the defence of independent Finland as well. Special defence tactics based on the use of special characteristics of the forested and swampy terrain have been developed.

During the last few decades, the introduction of modern intensive forestry technics, such as clearcuttings and construction of a dense forest road network, has diminished the traditional shelter functions of the forest. On the other hand, the development of new military reconnaissance technics is reducing the possibilities of using forests as a basis for guerilla warfare.

Finally the question is raised, whether the loss of the traditional shelter functions of the forest will lead to a growing susceptibility of Finland to foreign influence.